

NEKATERE ZNAČILNOSTI DEMOGRAFSKO OGROŽENIH NASELIJ V SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

Uroš Horvat

Uvod

Različne naravno-geografske in družbeno-geografske razmere so v Sloveniji pogojevale neenakomeren razvoj, katerega posledica so različne stopnje razvitosti posameznih regij. Zaradi koncentracije prebivalstva, gospodarskih in negospodarskih dejavnosti ter infrastrukture so v zadnjih štiridesetih letih predvsem ravninska območja doživela močnejši razvoj, obrobna (obmejna in gorska) območja pa so ob počasnejšem lastnem razvoju vedno bolj zaostajala za intenzivnostjo razvoja na ravni celotne države. Za t.i. manj razvita območja je značilno, da je v njih kmetijstvo praviloma prevladujoča gospodarska dejavnost. Poleg tega imajo slabo razvito infrastrukturno omrežje, manjšo razširjenost oskrbnih dejavnosti in podobno.

Intenzivno deagrarizacijo slovenskega podeželja je sprožil zlasti razvoj industrije. Odhajanje mlade delovne sile v industrijske centre in v urbanizirana naselja je povzročilo depopulacijo in ostarevanje prebivalstva. Območja praznenja in depopulacije ter neposeljena območja so leta 1981 obsegala kar 32,2 % površine Slovenije, na kateri je prebivalo le 10,3 % vsega prebivalstva Slovenije (Klemenčič, 1991, s.32). Depopulacija je naj-

* *Mag., dipl. geogr., Oddelek za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru, 62000 Maribor, Koroška cesta 160, SLO*

močnejša v hribovitih območjih alpskega in predalpskega sveta (v naseljih nad 1000 m nadmorske višine je leta 1981 živelo le še 55 % prebivalstva iz leta 1953 - Gams, 1983, s.23), v terciarnem gričevnatem svetu SV Slovenije in na Dinarskih kraških planotah J in JV Slovenije.

Vse to je zaostrilo vprašanja ustrezne demografske in socialno-ekonomske strukture prebivalstva in privedlo do sprejetja vrste ukrepov, ki naj bi pomagali usmerjati regionalni razvoj v smeri zmanjševanja razlik med posameznimi območji Slovenije. V obdobju 1971 - 1990 je bilo sprejetih pet zakonov za pospeševanje skladnejšega regionalnega razvoja. Prvi štiri zakoni so s pomočjo kriterijev razvitosti proizvodjalnih sil, gospodarske infrastrukture in življenjskega standarda, opredeljevali t.i. "manj razvita območja", zakon iz leta 1990 pa je na podlagi rasti prebivalstva in indeksa staranja opredelil t.i. "demografsko ogrožena območja". Za demografsko ogrožena območja se štejejo krajevne skupnosti ali naselja, v katerih izbrana kriterija ne dosežeta 25 % vrednosti povprečja Slovenije.

V prispevku se omejujem na proučevanje Severovzhodne Slovenije, katere gričevnat svet na vzhodu je bil že leta 1971 opredeljen kot manj razvito območje, hribovit predalpski svet na zahodu pa je bil deloma leta 1975, v celoti pa leta 1990 vključen med demografsko ogrožena območja. V analizo sem zajel naselja v katerih se je število prebivalcev v obdobju 1971 - 1991 zmanjšalo za več kot 25 %. Presenetljiva je ugotovitev, da je takih naselij kar 212 (17 % vseh naselij v SV Sloveniji), zato sem skušal osvetliti nekatere njihove demografske in druge značilnosti.

Razporcditev demografsko ogroženih naselij v SV Sloveniji

Podlago za določanje demografsko ogroženih naselij predstavlja gibanje števila prebivalstva v obdobju 1971 -1991. Priložena karta prikazuje to gibanje po katastrskih občinah SV Slovenije. Večina obravnavanih naselij se nahaja v katastrskih občinah, ki izkazujejo močno zmanjšanje števila prebivalstva.

V SV Sloveniji je kar 212 naselij (17 % od 1250 naselij), v katerih se je v

regija	1953					1991				
	A	B	% AB	C	D	% CD	E	F	% EF	
Prekumske gorice	35	88	39,8	12.062	36.143	33,4	6.650	24.940	26,7	
Pomurska ravnina	7	135	5,2	1.312	71.858	1,8	725	80.449	0,9	
Z Slovenske g.	20	98	20,4	3.843	28.315	13,6	2.367	29.469	8,0	
Sr. Slovenske g.	33	224	14,7	5.400	48.633	11,1	3.153	51.586	6,1	
V Slovenske g.	21	117	17,9	2.550	27.501	9,3	1.498	23.236	6,4	
Haloze	30	80	37,5	7.086	18.381	38,6	3.357	12.486	26,9	
Dravinske gorice	16	162	9,9	2.406	36.043	6,7	1.451	47.581	3,0	
Dravsko obm. hrib.	6	34	17,6	1.509	10.105	14,9	887	8.020	11,1	
Pohorje	22	78	28,2	7.185	23.600	30,4	4.244	19.551	21,7	
Misljinska dolina	3	24	12,5	547	11.461	4,8	329	17.604	1,9	
Mežiška dolina	14	45	31,1	3.866	19.090	20,3	1.863	27.686	6,7	
Vitanjske Karav.	5	11	45,5	812	1.496	54,3	463	1.001	46,3	
SV SLOVENIJA	212	1250	17,0	48.578	472.832	10,3	26.989	549.466	4,9	

A - št. demografsko ogroženih naselij (d.o.n.) v regiji

B - št. vseh naselij v regiji

C - št. prebivalcev v d.o.n. leta 1953

D - št. vseh prebivalcev v regiji leta 1953

E - št. prebivalcev v d.o.n. leta 1991

F - št. vseh prebivalcev v regiji leta 1991

Tabela 1: Detež demografsko ogroženih naselij v posameznih regijah SV Slovenije

zadnjih dvajsetih letih število prebivalcev zmanjšalo za več kot 25 %. Nahajajo se predvsem v gričevnatem in hribovitem svetu, razmere pa se še poslabšajo, če se obema dejavnikoma pridruži obmejnost in periferenost. Tako sodi med demografsko ogrožena naselja kar 39,8 % vseh nase-

regija	število prebivalcev				indeks gibanja št. preb.								št. gospod.	
	A	B	1953	1971	1991	C	D	E	F	G	H	G	H	
Prekmurske gorice	35	15.083	12.062	9.687	6.650	44	55	67	69	82	82	2.037	75	
Pomurska ravnina	7	1.573	1.312	1.042	725	46	55	70	112	108	108	224	75	
Z Slovenske g.	20	4.600	3.843	3.498	2.367	51	62	68	104	99	99	714	78	
Sr. Slovenske g.	33	5.896	5.400	4.888	3.153	53	59	65	106	108	108	951	76	
V Slovenske g.	21	2.848	2.550	2.248	1.498	53	59	67	84	94	94	467	81	
Haloze	30	7.951	7.086	5.744	3.357	42	47	58	68	80	80	1.090	72	
Dravinjske gorice	16	2.978	2.406	2.341	1.451	48	60	62	132	116	116	429	71	
Dravsko obm. hrib.	6	1.850	1.509	1.274	887	48	59	70	79	86	86	241	74	
Pohorje	22	8.877	7.185	6.206	4.244	48	59	68	83	89	89	1.210	74	
Mislinska dolina	3	850	547	476	329	39	60	69	153	125	125	116	87	
Mežiška dolina	14	5.322	3.866	2.932	1.863	35	48	63	145	114	114	570	60	
Vitanjske Karav.	5	977	812	688	463	47	57	67	67	79	79	141	79	
SV SLOVENIJA	212	58.805	48.578	41.024	26.989	46	56	66	116	106	106	8.190	74	

A – št. demografsko ogroženih naselij (d.o.n.) v regiji

B – največje št. prebivalcev v d.o.n. v obdobju 1869 – 1981

C – indeks gibanja št. prebivalcev v d.o.n. v obdobju B – 1991

D – indeks gibanja št. prebivalcev v d.o.n. v obdobju 1953 – 1991

E – indeks gibanja št. prebivalcev v d.o.n. v obdobju 1971 – 1991

F – indeks gibanja št. prebivalcev v celotni regiji v obdobju 1953 – 1991

G – indeks gibanja št. prebivalcev v celotni regiji v obdobju 1971 – 1991

H – indeks gibanja št. gospodinjstev v d.o.n. v obdobju 1961 – 1991

Tabela 2: Število prebivalcev in gospodinjstev v demografsko ogroženih naseljih v SV Sloveniji

lij v Prekmurskih goricah in 37,5 % vseh naselij v Halozah (tabela 1). Močno so zastopana tudi v Mežiški dolini (31,1 %), na Pohorju (28,2 %) in

v Slovenskih goricah (16,9 %). V ravninskih območjih SV Slovenije zasledimo naselja z tako močnim zmanjšanjem števila prebivalcev le na Pomurski ravnini (5,2 % vseh naselij), na Dravskem in Ptujskem polju, v Dravski dolini pa takih naselij ni.

Velikostna razporeditev naselij

Kar 46,8 % demografsko ogroženih naselij je imelo leta 1991 manj kot 100 prebivalcev; 14,1 % naselij celo manj kot 50 prebivalcev (tabela 3). Ta naselja so predvsem v subpanonskem delu SV Slovenije, medtem ko so naselja v subalpskem delu zaradi drugačnega načina poselitve večja. Povprečno štejejo demografsko ogrožena naselja na Pohorju in Dravskem obmejnem hribovju 200 prebivalcev. Poseben problem so Prekmurske gorice, kjer so se med demografsko ogrožena uvrstila tudi naselja z nad 300 prebivalci.

Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953 - 1971 - 1991

SV Slovenija sodi med območja z rahlim naraščanjem števila prebivalstva. K povečevanju števila prebivalstva so prispevala predvsem območja koncentracije prebivalstva (tabela 2), saj je v naseljih, ki so opredeljena kot demografsko ogrožena, leta 1991 živelo le še 55,6 % prebivalcev iz leta 1953, oziroma 65,8 % prebivalcev iz leta 1971. Če pa primerjamo največje število prebivalcev, ki so v preteklosti živeli v naselju (v obdobju 1869 - 1981) z zadnjim popisom prebivalcev, ugotovimo, da se je njihovo število zmanjšalo na 45,9 % (z 58.805 na 26.989 prebivalcev leta 1991). Tako je v 212 obravnavanih naseljih leta 1953 živelo 10,3 %, leta 1971 še 7,9 % in leta 1991 le 4,9 % vseh prebivalcev v SV Sloveniji (tabela 1).

Izrazito zmanjševanje števila prebivalstva v celotni regiji izkazujeta regiji Prekmurske gorice in Haloze, v katerih se je v obdobju 1953 - 1991 število prebivalcev zmanjšalo za več kot 30 %. Samo v demografsko ogroženih naseljih v teh dveh regijah pa se je v enakem obdobju število prebivalcev

regija	št. nas.	velikost, razpored, nas.						gibanje št. preb. (.../91)						starostni indeks (81)					
		A	B	C	D	E	F	A	B	C	D	E	F	A	B	C	D	E	F
Prekmurske gorice	35	1	10	5	4	10	5	5	6	16	7	1	-	23	7	3	2	-	-
Pomurska ravnina	7	1	2	3	1	-	-	-	3	1	3	-	-	2	1	1	-	3	-
Z. Slovenske g.	20	2	4	10	3	1	-	-	3	8	4	4	1	-	1	5	3	9	2
Sr. Slovenske g.	33	6	15	7	3	2	-	2	4	6	13	7	1	3	2	10	9	4	5
V Slovenske g.	21	8	8	3	2	-	-	1	1	6	9	4	-	2	5	6	3	5	-
Haloze	30	1	18	7	1	2	1	4	9	9	5	3	-	4	4	6	8	6	2
Dravinske gorice	16	5	4	4	3	-	-	1	5	3	4	2	1	2	1	4	3	2	4
Dravsko obm. hrib.	6	-	2	1	2	1	-	-	1	3	2	-	-	-	-	1	3	2	-
Pohorje	22	2	5	2	4	4	5	2	3	10	3	1	3	1	1	3	5	9	3
Mislinska dolina	3	1	-	1	1	-	-	2	-	-	-	1	-	-	1	1	-	1	-
Mežiška dolina	14	2	6	3	1	1	1	4	4	5	1	-	-	-	-	1	4	5	4
Vitanjske Karav.	5	1	1	2	1	-	-	-	2	1	1	1	-	1	-	1	2	-	1
SV SLOVENIJA	212	30	75	48	26	21	12	21	41	68	52	24	6	38	23	42	42	46	21

- velikostna razporeditev - gibanje št. preb. (leto z največjim št. preb. - 1991) - starostni indeks (1981)

A - do 50 preb.	A - do 30 (indeks)	A - nad 100
B - 51 - 100	B - 30,1 - 40	B - 80,1 - 100
C - 101 - 150	C - 40,1 - 50	C - 65,1 - 80
D - 151 - 200	D - 50,1 - 60	D - 50,1 - 65
E - 201 - 300	E - 60,1 - 70	E - 35,1 - 50
F - nad 300	F - 70,1 - 80	F - do 35

Tabela 3: Število demografsko ogroženih naselij v SV Sloveniji glede na izbrane kriterije

zmanjšalo za 45 % oziroma 53 % (tabela 2). Iz tabele 3 je razvidno, da je v obeh omenjenih regijah skupaj kar 24 naselij takih, v katerih je leta

karta

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA po k.o. v Severovzhodni Sloveniji
v obdobju 1971 - 1991
Change in the number of inhabitants according to c.c. in NE Slovenia
between 1971 and 1991

U.Horvat, 1992

1991 živelo kar 60 % manj prebivalcev v primerjavi z letom, ko je bilo v naselju največ prebivalcev (med 1869 - 1981). Osem takih naselij je tudi v Mežiški dolini. Ta regija v celoti izkazuje močno naraščanje števila prebivalstva v obdobju 1953 - 1991, vendar le v dolinskem delu. V goratem obrobju pa živi v obravnavanih naseljih manj kot polovica prebivalcev iz leta 1953.

Starostni indeks prebivalstva leta 1981

Pomemben kriterij pri določevanju demografsko ogroženih naselij je tudi starostni indeks prebivalstva, ki prikazuje razmerje med starim (nad 65 let) in mladim (0 - 14 let) prebivalstvom. Za celotno SV Slovenijo znaša povprečni starostni indeks 48, kar predstavlja zgornjo mejo še zadovoljive vrednosti starostnega indeksa prebivalstva. Med 212 obravnavanimi naselji ima ugodne vrednosti starostnega indeksa le 9,9 % naselij, medtem ko ima 48,6 % naselij izredno neugodne vrednosti (starostni indeks je višji od 65) (tabela 3).

Izredno neugodni starostni indeks imajo naselja v Prekmurskih goricah. Od 35 naselij je kar 23 takih, v katerih je starejših prebivalcev več kot mladih. To je povzročilo tudi močno depopulacijo v zadnjih dvajsetih letih. Starostni indeksi so dokaj neugodni tudi v Slovenskih goricah, medtem ko imajo obravnavana naselja v subalpskem delu SV Slovenije dokaj ugodne vrednosti starostnega indeksa. Proces depopulacije se je v teh območjih umiril, število prebivalcev pa se je ustalilo na številu, ki še zagotavlja normalno vzdrževanje kulturne pokrajine.

Gibanje števila gospodinjstev v obdobju 1961 - 1991

Za proučevanje gibanja števila gospodinjstev je vzeto daljše časovno obdobje, ki bolj odraža generacijske spremembe. Zaradi prehoda iz tradicionalne agrarne v sodobno urbano družbo, se je v SV Sloveniji v zadnjih tridesetih letih število gospodinjstev povečalo za 31,1 %, povprečno števi-

lo članov na gospodinjstvo pa zmanjšalo s 3,9 članov leta 1961 na 3,2 člana leta 1991. Ta transformacija je še bolj očitna v obravnavanih demografsko ogroženih naseljih, kjer se je povprečno število članov na gospodinjstvo zmanjšalo z 5,5 članov leta 1961 na 3,3 člane leta 1991. Ob tem se je število gospodinjstev v demografsko ogroženih naseljih zmanjšalo kar za 25,1 % (tabela 2).

Število gospodinjstev se je bolj zmanjšalo v subalpskem delu SV Slovenije in v Dravinjskih gorica, kjer je do transformacije prišlo hitreje. V Mežiški dolini se je npr. v polovici obravnavanih naselij število gospodinjstev zmanjšalo za več kot 40 %. V tradicionalnih agrarno prenaseljenih območjih pa se število gospodinjstev ni tako močno zmanjševalo, saj so se v večji meri ohranjala ostarela gospodinjstva.

Delež gospodinjstev brez otrok leta 1981

Delež gospodinjstev brez otrok je kriterij, ki se na podeželju še vedno dobro ujema s starostnim tipom gospodinjstva. Tu so v večini primerov gospodinjstva brez otrok tudi ostarela gospodinjstva. V SV Sloveniji je brez otrok povprečno 21,1 % gospodinjstev.

Najvišji deleži gospodinjstev brez otrok so v Prekmurskih gorica. Med demografsko ogroženimi naselji je kar 80 % naselij z več kot 25 % gospodinjstev brez otrok (tabela 4). Višji deleži teh gospodinjstev so tudi v Slovenskih gorica (zlasti v Srednjih in Vzhodnih Slovenskih gorica) in v Halozah. V subalpskem delu SV Slovenije pa je teh gospodinjstev celo manj od povprečja. Prevladujoči tip poselitve v teh območjih so samotne kmetije, na katerih prevladujejo večgeneracijska gospodinjstva. Zato je tudi povprečno število članov na gospodinjstvo višje kot v ostalih regijah.

Število delovnih mest leta 1981

V analizo je zajeto tudi število delovnih mest v posameznih naseljih, pri

regija	gibanje št. gosp. (61/91)						% gosp. brez otrok (81)						št. delov. mest -l.s. (81)						
	A	B	C	D	E	F	A	B	C	D	E	F	A	B	C	D	E	F	
Prekmurske gorice	35	4	7	15	8	1	-	21	7	7	-	-	-	9	11	8	5	1	1
Pomurska ravnina	7	1	1	4	1	-	-	3	-	1	2	-	1	2	4	1	-	-	
Z. Slovenske g.	20	-	5	3	9	2	1	1	6	4	6	3	-	7	5	3	2	-	3
Sr. Slovenske g.	33	2	9	10	9	3	-	6	4	6	10	4	3	7	11	8	4	2	1
V Slovenske g.	21	2	3	8	3	4	1	3	7	6	5	-	-	12	7	1	-	1	-
Halozje	30	6	7	7	6	3	1	3	5	7	9	4	2	9	12	5	3	-	1
Dravinjske gorice	16	3	5	3	2	3	-	3	-	2	2	8	1	6	4	3	-	-	3
Dravsko-ohm.-hrbib.	6	1	1	3	-	1	-	1	-	2	1	2	-	-	2	2	-	1	1
Pohorje	22	3	4	4	9	1	1	-	-	7	4	9	2	5	3	5	3	2	4
Mislinska dolina	3	1	1	-	-	-	1	-	-	1	-	2	-	-	1	1	1	-	-
Mežiška dolina	14	7	2	4	1	-	-	1	2	3	2	5	1	-	6	6	1	-	1
Vitanjske Karav.	5	-	2	-	1	-	2	1	-	1	2	1	-	3	2	-	-	-	-
SV SLOVENIJA	212	30	47	61	49	18	7	43	31	47	43	38	10	60	68	43	19	7	15

- gibanje št. gospodinjstev (1961 - 1991)	- % gospodinjstev brez otrok (1981)	- št. delovnih mest v naselju (brez l.sektorja) (1981)
A - do 60 (indeks)	nad 30	0
B - 60,1 - 70	25,1 - 30	1 - 2
C - 70,1 - 80	20,1 - 25	3 - 5
D - 80,1 - 90	15,1 - 20	6 - 10
E - 90,1 - 100	10,1 - 15	11 - 20
F - nad 100	do 10	nad 20

Tabela 4: Število demografsko ogroženih naselij v SV Sloveniji glede na izbrane kriterije

čemer so upoštevana le delovna mesta izven agrarnih dejavnosti. V celotni SV Sloveniji je bilo leta 1981 vseh delovnih mest 230.398, od teh izven

agrarnih dejavnosti 169.863 delovnih mest. V 212 obravnavanih naseljih pa je bilo izven agrarnih dejavnosti le 2.775 delovnih mest.

Večina teh delovnih mest je bila v 7 zaposlitvenih centrih, ki so se uvrstila med demografsko ogrožena naselja. Če odštejemo delovna mesta še v teh naseljih, ugotovimo, da je bilo v preostalih 205 obravnavanih naseljih na voljo le 706 delovnih mest v družbenem in privatnem sektorju skupaj. Med naselji je kar 28,3 % takih, ki so brez delovnega mesta izven agrarnih dejavnosti, 32,1 % pa takih le z 1 - 2 delovnima mestoma. (tabela 4). Pomanjkanje delovnih mest je najbolj očitno v Prekmurskih goricah, Vzhodnih Slovenskih goricah, Halozah in na Pohorju, kjer pride na eno delovno mesto v naselju preko 50 stalnih prebivalcev demografsko ogroženega naselja. Stanje se v zadnjih desetih letih ni popravilo, celo nasprotno. V nekaj demografsko ogroženih naseljih so ukinili obstoječa delovna mesta.

Šolsko omrežje leta 1991

V zadnjih dvajsetih letih se je večina popolnih osnovnih šol koncentrirala v centralnih naseljih. Manjše podeželske šole so imele vedno manj učencev, tako da so obdržale le nekaj razredov ali pa so jih ukinili in učence vozijo v centralne šole. V 212 obravnavanih naseljih se je leta 1991 nahajalo le 8 osnovnih šol, ki so bile vse nepopolne in v katerih je bilo skupaj le 111 učencev.

V subpanonskem delu SV Slovenije sta v demografsko ogroženih naseljih le še 2 nepopolni osnovni šoli. Obe sta v Prekmurskih goricah, saj so se v tej regiji med demografsko ogrožena naselja uvrstila tudi večja naselja. V Trdkovi (Prekmurske gorice) so ukinili šolo leta 1980, na Runeču (Vzhodne Slovenske gorice) pa leta 1991 (Počkaj-Horvat, 1991).

V večini primerov so v subpanonskem delu SV Slovenije obravnavana naselja oddaljena od osnovne šole 2 - 5 km, razen v Halozah, kjer prevladuje oddaljenost nad 5 km. Tudi v subalpskem delu SV Slovenije je oddal-

jenost do šole večja (na Pohorju in v Mežiški dolini). To predstavlja poseben problem zlasti v zimskem času, ko otroci potrebujejo znatno daljši čas za pot v šolo in nazaj domov.

Trgovsko omrežje leta 1989

Trgovine niso toliko vezane le na centralna naselja, zlasti tiste za vsakodnevno oskrbo. Leta 1989 so bile le v 31 obravnavanih naseljih. Največ jih je bilo v Prekmurskih goricah (kar v 15. naselij), medtem ko je bila v drugih regijah trgovska oskrba prisotna le v vsakem desetem demografsko ogroženem naselju. V Halozah pa ni bilo v 30 obravnavanih naseljih niti ene trgovine.

Zaključek

V analizi so predstavljene demografske in nekatere druge značilnosti obravnavanih demografsko ogroženih naselij v SV Sloveniji, ki temeljijo na dostopnih statističnih podatkih.

Obravnavana naselja izkazujejo dokaj neugodno stanje, saj se depopulacija nadaljuje tudi v zadnjem obdobju. V obdobju 1982 - 1989 je imelo kar 76 % naselij negativno naravno gibanje prebivalstva in 88 % naselij negativno selitveno gibanje prebivalstva. V Prekmurskih goricah in v Halozah sta prisotni obe negativni gibanji prebivalstva, ki sta močni tudi v Vzhodnih Slovenskih goricah, medtem ko se število prebivalcev v ostalih regijah zmanjšuje zlasti zaradi odseljevanja prebivalstva.

Vzroki za depopulacijo so zlasti v splošni nerazvitosti območij. Zato je za razvoj demografsko ogroženih naselij bistvena predvsem infrastrukturna opremljenost naselij. Kvaliteta bivalnega okolja, ki vse bolj pridobiva na pomenu, lahko ob dobrih cestnih povezavah pretehta večjo oddaljenost od centralnih naselij, saj se prebivalci lahko oskrbujejo na poti domov. V zimskem času dobra cestna povezava omogoča normalno dostopnost in ne

preveliko porabo časa za odhod na delo in v šolo. Iskanje potencialov v posameznih podeželskih pokrajinah, stimuliranje prebivalcev za obnovo kmetijske dejavnosti in bivalnega okolja je gotovo pot, ki edina lahko pripelje do ohranjanja življenja v teh območjih. Ker so v veliki meri demografsko ogrožena območja tudi obmejna, je to še dodaten razlog za skrbno načrtovanje razvoja. Pri tem ne smemo spregledati prebivalcev kot nosilcev razvoja in njihove lastne zainteresiranosti za posamezne dejavnosti, saj je njihovo aktivno sodelovanje in odzivanje na posamezne razvojne impulze bistveno za uspešno vključevanje naselja v skladen regionalen razvoj.

LITERATURA IN VIRI

Gams I., 1983. *Geografske značilnosti Slovenije*, Ljubljana, 101 s.

Klemenčič V., 1991. *Tendence spreminjanja slovenskega podeželja, GV 1991*, Ljubljana, s. 25-40

Počkaj Horvat D., 1992. *Geografska tipizacija demografskih območij v subpanonski Severovzhodni Sloveniji, magistrsko delo, FF Oddelek za geografijo, Ljubljana, 274 s.*

Popisi prebivalstva leta 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana

Prodajne zmogljivosti v trgovini na drobno, RR št. 458, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana 1989

Seznam šol s splošnimi podatki ob začetku šolskega leta 1991/1992, RR št. 576, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana

Zakon o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v R Sloveniji, Ur.l. RS, št. 48, s. 2226-2228, Ljubljana 1990

SOME CHARACTERISTICS OF DEMOGRAPHICALLY ENDANGERED SETTLEMENTS IN NORTHEASTERN SLOVENIA

SUMMARY

Owing to the very different conditions both in terms of physical and social geography that exist in Slovenia, the development of individual regions in the country has been very uneven. During the past forty years especially in some lowlands, was a concentration of population, economic and noneconomic activities and infrastructure. They have experienced a relatively high rate of development. Marginal areas (along the state borders and mountainous ones) on the other hand remained on the periphery and lagged behind) in their development, thus becoming less and less developed in comparison with the developmental level of the country as a whole.

An intensive deagrification of Slovene countryside was caused primarily by industrial development. Work force, especially young, left for industrial centers and urbanized settlements, which resulted in depopulation and aging of the population. In 1981 there were as many as 32,2 % of the entire Slovenia's territory that were either uninhabited or where the processes of depopulation and moving out were taking place. Only 10,3 % of the total Slovene population lived in these areas. Depopulation is strongest in the mountainous Alpine and sub-Alpine regions in the tertiary hilly terrain of Slovenia and on the Dinaric karstic plateaus of S and SE Slovenia.

The mentioned problems raised the question of an adequate demographic and socio-economic structure of the population and a series of measures were taken in order to help direct the regional development toward reducing the differences between individual Slovene regions. Five laws whose purpose was to promote a more balanced regional development were passed in the period between 1971 and 1990. The first four defined the so-called "less developed regions". The fifth one, which dates from 1990, on the other hand defines the so-called "demographically endangered regions" on the basis of the population growth and the age index. Demographically endangered regions are those where the mentioned criteria for the settlements do not reach 25 % of the average value for Slovenia.

The article is limited to examining the situation in NE Slovenia. There are as many as 212 settlements (17 % of the total 1250 settlements) in NE Slovenia in which the number of inhabitants decreased by more than 25 % during the past twenty years. In the settlements under discussion there lived 10,3 % of all the inhabitants of NE Slovenia in 1953. This percentage dropped to 7,9 % in 1971 and to only 4,9 % in 1991 (Table 1).

The demographically endangered settlements are located mostly in the hilly and mountainous areas. The conditions are even worse when such locations are either along state borders or on the periphery. It is for this reason that as many as 39,8 % of all such settlements in region are found in the Prekmurske gorice region and 37,5 % in the Haloze region (Table 1). Many are found in the Mežica valley (31,1 %), on the Pohorje mountain (28,2 %) and in the Slovenske gorice region (16,9 %). In the lowland regions of NE Slovenia such a high rate of population decline is found only in the settlements of the Pomurje plain (5,2 % of all settlements in the region), whereas none exist either in the Drava and the Ptuj fields or in the Drava valley.

As many as 46,8 % of the demographically endangered settlements in 1991 had fewer than 100 inhabitants and 14,1 % even fewer than 50 (Table 3). These settlements are located mostly in the sub-Pannonian part of the NE Slovenia. Settlements in the sub-Alpine region, on the other hand, are larger owing to different settling patterns. Prekmurske gorice with settlements over 300 inhabitants, which are nevertheless included among demographically endangered settlements, represent a special case.

NE Slovenia is a region with a slight increase in the number of population. The increase has to be attributed primarily to the areas of the population concentration (Map, Table 2). In settlements which are defined as demographically endangered, on the other hand, the population decline occurred. Only 55,6 % of the population that lived there in 1953 (i.e. 65,8 % of the population that lived there in 1971) were still there in 1991. If we compare the highest number of inhabitants that lived in these settlements in the past (1869-1981) with the most recent census data we find that their number dropped to 45,5 % (from 58.805 to 26.989 inhabitants in 1991). A very noticeable decline in the number of population in the regions taken as a whole is seen in Prekmurske gorice and in Haloze. Table 3 that shows the data for 24 settlements in these two regions, where a 60 % decline of the population occurred between the year of the highest number of inhabitants (1869-1981) and the year 1991.

An important criterion in determining demographically endangered regions is the age index of the population. It shows the ratio between the elderly (over 65 years) and the young (0-14 years of age). The average index for the entire NE Slovenia is 48, which is the top value of a still satisfactory population age index. Among the settlements under discussion, however, there are only 9,9 % with favorable values of the age index. As many as 48,6 % of these settlements show extremely unfavorable values of this index, i.e. higher than 65 (Table 3). An extremely unfavorable value of the age index is found in the settlements in Prekmurske gorice. Of 35 settlements there are 23 in which the elderly inhabitants outnumber the young.

The transition from the traditional agrarian society into a modern urban one was the cause of many changes in the past thirty years in NE Slovenia. One of them was the number of households increased by 31,3 %, while the average number of members per household decreased from 3,9 in 1961 to 3,1 in 1991. This transformation is particularly visible in the demographically endangered settlements, where the number of household members dropped from 5,5 in 1961 to 3,3 in 1991. At the same time the number of households in these settlements decreased by as much as 25,1 % (Table 2).

The percentage of households without children is a criterion that, in the rural areas, still to a large extent matches that of the age structure of households. Those households that have no children are in most cases also the households with elderly members. The highest percentages of households without children are found in Prekmurske gorice. In 80 % of the demographically endangered settlements there are 25 % of households without children (Table 4). Considerably high proportions of such households are found also in Slovenske gorice (especially in its central and eastern part) and in Haloze.

The analysis is also concerned with the number of working posts in individual settlements. Only non-agrarian working posts are considered. The total number of working posts for NE Slovenia in 1981 was 230.389. Of these 169.863 were in sectors other than agriculture. The number of such posts in the 212 settlements that are the subject of this analysis was did not exceed a single working post outside agriculture and 32,1 % had only one or two such posts (Table 4). The shortage of working posts is especially obvious in Prekmurske gorice, Vzhodne Slovenske gorice, in Haloze and on Pohorje.

In the past twenty years, the majority of elementary schools with complete 8-year program were concentrated in central settlements. In the 212 settlements included

in this study there were only 8 elementary schools in 1991. All were incomplete and the total number of students attending them was only 111. In most cases the distance between the settlements in the sub-Pannonian part of NE Slovenia and the schools is from 2 to 5 km. The exception is the Haloze region, where this distance exceeds 5 km. The same is true of the sub-Alpine part of NE Slovenia (Pohorje, the Mežica valley). Such conditions represent a serious obstacle for the children, especially in winter, when it takes considerably longer to get to school and back home.

Store, especially convenience ones for daily supply, were not located exclusively in central settlements. Only 31 of the discussed settlements, however, had stores in 1989. In Haloze, where 30 settlements were examined, there was not a single store.

The analysis shows the demographic and some other characteristics of the demographically endangered settlements in NE Slovenia. The results were obtained on the basis of the available statistical data. The settlements that were included in the analysis were found to be in relatively unfavorable conditions, as the process of depopulation has continued over the recent years. In the period 1982 - 1989 as many as 76 % of the settlements showed negative trends in the natural growth of population and as many as 88 % negative migration trends of the population. Both types of these negative trends are observed in Haloze and also in the Vzhodne Slovenske gorice region, while in the remaining regions the prevailing reason for the decline in the number of inhabitants is their emigration.

The most problematic is the area along the Slovene - Hungarian border, where the very tight state border and peripheral transportation infrastructure over the decades has caused massive emigration of the population. There are no new-born children, the buildings are in the state of dilapidation, the farming land remains to a great extent uncultivated.

The causes for depopulation have to be sought primarily in the underdevelopment of the regions. If these demographically endangered settlements are to make progress in the future, it is essential that they obtain a better infrastructure. The fact that these settlements are remote from more central ones can be compensated for by the ever more important quality of living conditions and by good transportation connections. The inhabitants can get their supplies on their way from work to home. Good road connections in winter would ensure normal accessibility of settlements and enable the inhabitants to get to school and to work in a reasonably short time. The only way to maintain life in these regions is through identifying the potentials within the rural regions themselves and through

stimulating the environment in which they live. Since the demographically endangered settlements often lie along the state borders, very careful planning of future development is of even greater importance. The inhabitants and their own motivation for engaging in different activities should be taken into account while doing that, as their active participation and reactions to individual development impulses are of essence for the successful inclusion of these settlements into a balanced regional development.